

Selvransakelse begge veier

10/12-97

JØDEMORDENE: Hvordan stiller tidligere NS-medlemmer seg?

BERNT
HAGTVET

Professor i statsvitenskap, UiO

Høsten har stått i den historiske selvransakelses og ettertenksomhetens tegn.

Åpningen av historiske skap om krigstiden, i vårt eget og i våre skandinaviske broderland, foruten i Frankrike, har kastet et skarpt sidelys på nasjonale selvbilder og etablerte fortolkningskjemaer. Danmark bidro mer til Tysklands sak enn til de alliertes, sa tidligere forskningsminister Bertel Haarder i NRK-Fjernsynets «Til debatt» den 26. november.

Sjefredaktør i den svenske storavisen Dagens Nyheter, Arne Ruth, påpekte en pinlighet for oss: Ennå eksisterer det ikke et minnesmerke over nazistenes mord på de norske jødene, reist av den norske stat. (Det mosaiske trossamfunn har sitt eget, på Helsefyr.) Femtifem år etter deportasjonene med «Donau» må det nå gjøres fortgang i å få reist et verdig monument akkurat der, på utstikkeren der slaveskipet la ut, eller i nærheten. Det er arbeid på gang. I Berlin er debatten om et tilsvarende monument het. La det gå fortgang i dette. Det er et symptom på det norske storsamfunnets vanskelige forhold til den jødiske minoritet at det er gått så lang tid for å få reist et slikt minnesmerke. Også i transittleiren Berg utenfor Tønsberg bør det reises et monument til minne om ugjerningen.

Vi har hatt en høst med selvransakelse i forhold til den etablerte krigsfortolkning. Hva med den andre veien? Finnes det skap å åpne og så der? La meg reise en beslektet sak til offentlig debatt:

I mine studier av den norske nasjonalsosialismens historie har jeg ofte truffet tidligere medlemmer av

Nasjonal Samling. Et gjennomgående trekk ved deres forhold til egen historie er at de ber om respekt for de motiver som dengang gjorde dem til medlemmer av NS. De inviterer ofte til dialog om aktverdigheten i egen motivasjon. De vil ikke ha landssvikstemplet på seg; de vil ha forståelse for at de handlet uegennyttig og i landets interesse.

Dialoger er invitasjoner til to-veis kommunikasjon. Den som inviterer til det, plikter også å ransake egen fortid. Jeg har ennå til gode å møte tidligere medlemmer av NS som alvorlig og ærlig tar inn over seg partiets medansvar for utryddelsen av de norske jødene. Vi kan levende se unnskyldningene: Vi visste intet; det var tyskerne som gjorde det; vi protesterte osv.

Før biologien avslutter denne vanskelige periode av Norgeshistorien gjennom å fjerne dem som deltok, er det av betydelig offentlig interesse å spørre: Har de tidligere medlemmer av NS, f.eks. i kretsen rundt Institutt for norsk okkupasjonshistorie eller avisen Folk og Land, et samlet, offisielt syn på partiet og dets ansvar for drapet på de norske jødene? Er debatten overhodet tatt? Hva tenkte medlemmene av NS da de var aktører? Hva tenker de nå? Er det noen som ser den indre sammenheng mellom partiets politiske grunnholdning, der antisemittismen var programfestet, og det konkrete fysiske drap på uskyldige norske statsborgere – ikke fordi de hadde gjort noe, men fordi en vanvittig ideologi sa de var en trussel mot arierne.

Finnes det tidligere NS-medlemmer som har kjempet med slike spørsmål, tatt et individuelt ansvar for dette og påtatt seg skyld? Eller er den gjennomgående holdning å se bort, benekte og finne unnskyldninger? Før en dialog om motiver kan føres, må kravet om ærlighet i historieoppfatning gå begge veier. Uåpnede skap finnes ikke bare på den ene siden.

Bernt Hagtvet